

septembrie-noiembrie 2017

Constituirea circumscripțiilor electorale pentru Republica Moldova

Cuprins:

1. Sumar executiv.....	2
2. Numărul de circumscripții pentru cetățenii cu dreptul de vot aflați peste hotare.....	5
2.1 Informația sistematizată	5
2.2 Discuții.....	7
3. Numărul de circumscripții pentru cetățenii din raioanele de est (Transnistria)	10
3.1 Situația discutată.....	10
3.2 Exemple din alte jurisdicții	10
3.3 Analiza situației	13
4. Hotarele circumscripțiilor electorale	16
4.1 Soluția pentru țară	16
4.2 Soluția pentru Chișinău	22
5. Analiza soluțiilor	25
5.1 Analiza comparată a soluțiilor.....	25
5.2 Analiza sensibilității politice (manipulări)	26

Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CReDO)
Al. Hajdeu 95 "A", CHISINAU, MD 2005, Moldova
(373 22) 212 816, fax (373 22) 225 257
ostaf@CReDO.md, www.CReDO.md

1. Sumar executiv

Opiniile expuse în acest raport au fost prezentate în termen util Comisiei permanente pentru formarea circumscripțiilor electorale (Comisia) în scopul de a facilita elaborarea soluției electorale bazate pe dovezi.

Comisia în cauza a recepționat Nota 1 privind numărul circumscripțiilor electorale pentru votanții din afara țării (textul se conține în capitolul 2), Nota 2 privind numărul de circumscripții electorale pentru regiunea de est a R.Moldova (textul se conține în capitolul 3), Nota 3 privind hotarele circumscripțiilor electorale (textul se conține în capitolul 4).

Concluziile din capitolul 5 au fost realizate în baza exercițiului rapid în ultimele zile de activitate a Comisiei și nu a fost pus la dispoziție acestea, dar a fost expus în public (spre exemplu¹).

Raportul face o analiza multidisciplinară a politicilor electorale de constituire a circumscripțiilor electorale deduse din practica mondială și europeană, formează concluziile de rigoare și oferă recomandări bazate pe evidențele respective.

Sunt discutate soluțiile oferite de Comisia și soluția propusă de autor, evidențiind avantajele și dezavantajele respective. Se explică și procedura de lucru, abordările și principiile de activitate a Comisiei și a autorului în generarea soluțiilor date.

În final este realizat testul de sensibilitate politică pentru soluțiile generate.

Raportul nu are ca scop să evalueze sistemul electoral mixt adoptat.²

Concluzie capitolul 2 (circumscripțiile din afara țării)

Constituirea a maximum 4 circumscripții electorale³ din 51 pentru cetățenii cu drept de vot aflate peste hotarele țării ar rezulta respectiv în 4% mandate reprezentând plafonul maximum din practica europeană și mondială.⁴

Circumscripțiile electorale în afara țării nu se formează pe abordări identice cu cele naționale. În practica mondială și europeană, pentru a forma circumscripțiile electorale peste hotarele țării, *nu se folosește criteriul de reprezentare proporțională numerică* care ar

¹ <https://deschide.md/ro/stiri/politic/20828/INTERVIU-SOstaf-explic%C4%83-tehnologia--de-creare-a-circumscrip%C8%9Bilor-electorale-%C3%AEn-Comisia-de-resort.htm>

² A se vedea CENTRUL DE RESURSE PENTRU DREPTURILE OMULUI (CREDO). **OBIECTIVELE SISTEMULUI ELECTORAL PENTRU REPUBLICA MOLDOVA 2015. RAPORT EXHAUSTIV PRIVIND EVALUAREA EX-POST A SISTEMULUI ELECTORAL PROPORȚIONAL, A SISTEMULUI ELECTORAL MIXT**

³ În cazul circumscripțiilor uninominale numărul de circumscripții electorale coincide cu numărul deputaților aleși.

⁴ Noțiunea de reprezentare are 2 fațete: **reprezentarea (de principiu)** și **reprezentarea proporțională (numerică)**. Reprezentarea proporțională numerică este caracteristică fie că sistemelor electorale sau componentelor electorale proporționale, fie că în constituirea circumscripțiilor electorale proporțional numărului de populație în interiorul țării. Reprezentarea (de principiu) se realizează prin intermediul unui reprezentant calitativ și nu cantitativ asociat unei regiuni sau teritoriu. Principiul de reprezentativitate calitativă este caracteristic constituirii circumscripțiilor electorale peste hotarele țării. Acest principiu de reprezentare de principiu/calitativă, aplicat circumscripțiilor electorale peste hotarele țării, derivă dintr-un mix de considerente: a) reprezentarea diasporei (aspectul cultural) care în mare parte nu deține cetățenia țării respective, b) participarea mică la vot din partea cetățenilor aflați peste hotarele țării, c) perioada lungă de timp aflate în afara țării prin urmare pierderea legăturii și cunoașterii educate și informate despre evoluția situației din țară.

compara cifrele nominale de cetățeni din anumite regiuni din afara țării cu cele din regiunile din cadrul țării. Pentru constituirea circumscripțiilor din afara țării se reține importanța *reprezentării de principiu (ca reprezentare calitativă)*, de regulă câte 1 (în cazul circumscripțiilor (pluri)nominale) sau nu mai mult decât un număr anumit din fiecare regiune geografică importantă. În general, pentru 12 țări din aproape 180 (sub 10%), care au decis reprezentarea directă în Parlament, plafonul minim de reprezentare este de 1% și cel maxim de 5% din numărul total al deputaților (circumscripțiilor uninominale).⁵

Aplicarea criteriilor prevăzute de lege și Regulament (pct. 35 – constituirea circumscripțiilor electorale peste hotarele țării)⁶ în sensul determinării hotarelor circumscripțiilor, se va realiza în conformitate cu plafonul practicat pe plan mondial și european.

Cele mai importante zone geografice de reprezentare a cetățenilor care se află peste hotarele țării sunt: 1) Americi și restul lumii, 2) Europa, și 3) CSI. Prin urmare formarea a 3 circumscripții pentru fiecare zona geografică menționată este recomandabilă.

Concluzie capitolul 3 (circumscripțiile pentru regiunea de est-Transnistria)

Pentru regiunile care nu sunt de facto sub controlul autorităților constituționale autoritățile recunosc dreptul cetățenilor de participare la vot pe componenta proporțională și creează mecanismele electorale pe componenta majoritară favorabile de integrare politică a regiunilor separatiste.

În aceasta situație întrebarea cheie trebuie văzută în 2 aspecte: 1) constituirea soluției electorale majoritare favorabile integrării și 2) organizarea propriu zisă a alegerilor în baza acestor principii. Modelul circumscripțiilor naționale este evident mai potrivit decât modelul alegerilor de peste hotarele țării. Exemplele mondiale și pozitive care au ca scop integrarea regiunilor separatiste, prevăd soluții electorale atractive care oportunist sunt valorificate la timpul potrivit, când condițiile existente permit organizarea acestor alegeri în baza circumscripțiilor rezervate.⁷

Concluzie capitolul 4 (hotarele circumscripțiilor)

Formarea circumscripțiilor electorale va fi realizată cu in special în baza principiului de menținere a structurilor administrative raionale existente. *Structura administrativă de nivelul 2 (raioane) are o tradiție de decenii astfel oferă o previzibilitate bună pentru întregă*

⁵ În acest sens, nu este necesar de examinat prezența numerică a diasporei sau a cetățenilor în diferite regiuni (805 mii în total, din care: Rusia – 478 mii (24 mii), Italia – 142 mii (52 mii), SUA – 48 mii (7 mii), România – 9 mii (16 mii), Portugalia – 7 mii (4 mii), Israel – 13 mii (2,3 mii), Germania – 15 mii (5,7 mii), Grecia – 9 mii, Canada – 18 mii (4 mii), Bulgaria – 5 mii, Turcia – 5 mii (1,2 mii), Franța – 3 mii (11,1 mii), Cehia – 5 mii (1,7 mii), Ucraina – 17 mii, etc), câți s-au înregistrat pentru vot (3 500 în alegerile prezidențiale din 2016) sau de comparat numărul votanților pe regiuni. Soluția este să fie determinate regiunile geografice importante prin grupare pentru a constitui circumscripțiile respective. 139 mii votat în alegerile prezidențiale din 2016, turul 2. <http://www.cec.md/index.php?pag=news&id=1991&rid=19964&l=ro>

⁶ HG nr. 670 din 23.08.2017, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=371082>

⁷ Soluția în baza acestei propuneri este rezervarea a 3-5 circumscripții electorale pentru regiunea de est a R.Moldova, pentru care alegerile să fie organizate doar când sunt satisfăcute unele condiții de asigurare a alegerilor în condițiile libere și corecte. Soluția intermediară poate fi stabilirea hotarelor acestor circumscripții inclusiv pe ambele maluri ale Nistrului astfel încât un procent minim va fi asigurat. Numărul cetățenilor în regiunea de est a Republicii Moldova este în jur de 220 mii, ce ar fi egal cu 3-4 circumscripții electorale.

societate despre hotarele circumscripției electorale. Aceasta reduce posibilități de manipulare cu hotarele circumscripțiilor electorale.

In cazul circumscripțiilor electorale in afara Chișinăului, numărului de circumscripții electorale va fi 30 in comparație cu 31 raioane existente (a se vedea Harta 4.1). In cazul Chișinăului, 4 sectoare ale Chișinăului se vor transforma in 11 circumscripții electorale in baza principiului similar cu completarea suburbiilor in baza principiului de organizare administrativă a serviciilor si a infrastructurii (a se vedea Harta 4.2).

In formarea circumscripțiilor electorale, pentru a respecta cerințele legii privind numărul de 55-60 de mii de alegători, localitățile (secțiile de votare) se vor adăuga din contul raioanelor imediat adiacente care au un exces de votanți luând in considerație criteriul etnic, cultură si de infrastructură.

Concluzie capitolul 5 (analiza comparată)

Simularea se realizează în limitele variațiilor posibile adică constrângerilor existente de limita geografică și administrativă pe axa de est-vest și sud-nord care face posibilă modelarea a cel mult 2-3 opțiuni principial diferite pentru unele regiuni ale țării (centru) și totodată oferă încă 2-3 opțiuni secundare de ajustare în cadrul acestor opțiuni de principiu de configurare geografică.

Au fost rulate testele de sensibilitate politică de nivelul 1 pentru propunerea finală a Comisiei, dar și pentru propunerea autorului. *Nu a fost deduse existența manipulărilor de nivelul 1 (pierderea în proporție de 10-20% a scorului unui candidat datorită modificării hotarelor fără vreo justificare).* Posibile manipulări de nivelul 2 sunt realizate selectiv fără rezultate cu impact advers politic.

2. Numărul de circumscripții pentru cetățenii cu dreptul de vot aflați peste hotare

2.1 Informația sistematizată

În practica mondială există 115 țări care recunosc dreptul de vot cetățenilor care se află peste hotarele țării (27 țări restricționează sau nu recunosc). Mai jos în Tabelul 1 sunt trecute țările europene din această categorie - în total 41 țări.⁸

Tabel 2.1 Țările europene care recunosc dreptul la vot pentru cetățenii aflați peste hotare

Region	Country
Western, Central and Eastern Europe (41)	Austria, Azerbaijan, Belarus, Belgium, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Georgia, Germany, Gibraltar, Greece, Guernsey, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Jersey, Latvia, Liechtenstein, Lithuania, Luxembourg, Isle of Man, Moldova, Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Romania, Russia, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, Turkey, Ukraine, United Kingdom

Pentru participarea efectivă a votantului din afara țării în alegerile parlamentare, în practica mondială și europeană, se cere suplimentar înregistrarea votantului în registrul electoral în circumscripția respectivă în afara țării.⁹ Prin urmare înregistrarea pentru a exercita dreptul la vot este cerința care asigură realizarea dreptului la vot. Autoritățile responsabile de organizarea alegerilor vor organiza procedura de înregistrare a votantului.

Din 41 țări europene care recunosc dreptul la vot cetățenilor care locuiesc peste hotarele țării, doar câteva rezervă locurile dedicate în Parlament pentru votanții din afară țării (mai puțin de 10%) inclusiv prin constituirea circumscripțiilor electorale peste hotarele țării.

Câteva exemple relevante sunt: Italia, Franța, Portugalia și Croația alocă reprezentarea diasporei în Parlamentele naționale¹⁰. În Italia – sunt reprezentanți în camera reprezentanților și în camera senatorilor din 2006. În Franța sunt reprezentanți din rândul senatorilor din 1948. În Portugalia sunt aleși din 1976. În Croația sunt reprezentanți în ambele camere, inclusiv în parlamentul unicameral din 2001.

În Tabelul 2 prezentăm acelea 12 țări (5 din Europa, 4 din Africa și 3 din Africa) care formează circumscripțiile electorale peste hotarele țării și respectiv aleg deputații în Parlament în baza circumscripției electorale date.

Tabel 2.2. Rezervarea locurilor în Parlament pentru votanții din afara țării¹¹

⁸ Țările anglo-saxone practică limitarea dreptului la vot în alegerile naționale a cetățenilor care locuiesc o perioadă lungă de timp peste hotarele țării mai mult de 3-7 ani). Canada (5 ani), Australia (6 ani), Anglia (15 ani), Nouă Zeelanda (3 ani).

⁹ Comisia de la Veneția CDL-AD (2015)040, Voting for citizens residing abroad.

¹⁰ M. Laguerre, Parliament and Diaspora in Europe, 2015, Palgrave,

¹¹ The International IDEA Handbook, Voting Abroad, 2007, Electoral districts by nations https://en.wikipedia.org/wiki/Lists_of_electoral_districts_by_nation

	țara	model	locuri rezervate în Parlament	numărul total de locuri	% locuri rezervate	cetățenii (populația) peste hotare, votanți înregistrați, mii	populația țării, mii	% diasporei din populația totală
1	Algeria (proporțional)	Prevăzut dar nerealizat în practică	8	389	2%			
2	Angola (proporțional)	Prevăzut dar nerealizat în practică	3	220	1,4%			
3	Cape Verde (proporțional)	Din 1992, se constituie 3 circumscripții din afara țării, 1- Africa, 1 – America, 1- Europa și restul lumii	6	72	8,3%	350 (Portugalia, SUA, Olanda, Franța, Germania)	850	40%
4	Columbia (proporțional)	Din 1991, 1 loc în circumscripția specială pentru votanții din afara țării	1	166	0,6%	3 300 (SUA, Venezuela, Spania, Ecuador, Canada, Panama, Cili)	33 000	10%
5 (1)	Croația (proporțional)	în 1995, 12 locuri rezervate, câte 2 pentru fiecare din 10 circumscripții plurinominale – criticat și reformat, Din 2003 – pînă la 6, în funcție de votanți din afara țării, actualmente - 4 (sistem electoral proporțional în 12 circumscripții) ¹²	6	152	3,9%	1 500	4 300	25%
6	Ecuador (proporțional)	Prevăzut dar nerealizat în practică	6	130	4,6%			
7 (2)	Franța (majoritar în 2 tururi)	din 1983 – 12 locuri în senat, prin intermediul un colegiu compus din 150 de membri aleși prin votul direct al votanților	12	331	3,6%	2 500 (Canada, Elveția, SUA, Anglia, etc)	65 000	4,1%
8 (3)	Italia (proporțional deputați și majoritar uninominal senatori)	Din 2000, 4 circumscripții electorale, 1- Europa (incl Rusia+ Turcia), 1- America de sud, 1 – restul Americile, 1 – Asia, câte 1 senator și reprezentant, adică 8 în total, restul se distribuie în funcție de participare la vot (sistem electoral mixt)	12	630	1,9%	3 500 (Argentina, Germania, Elveția, Franța, Brazilia, Anglia, Belgia, SUA, Australia)	60 000	4%
9	Mozambic (proporțional)	2 circumscripții, 1 – Africa, 1 – Europa (Germania, Portugalia)	2	250	0,8%			
10	Panama (uninominal)	Prevăzut dar nerealizat în practică	6	130	4,6%			
11 (4)	Portugalia (proporțional)	din 1976, 2 circumscripții electorale, 1 - Europa, 1- restul lumii, se alege doar dacă 55 mii participă la vot în aceste circumscripții, se votează doar după înregistrarea prealabilă, plecați nu mai mult de 10-15 ani și vorbesc portugheză (sistem electoral proporțional)	4	230	1,7%	4 000 (Franța, Anglia, SUA, Brazilia, etc)	10 340	40%

¹² Districtul electoral XI este pentru cetățenii care locuiesc în afara țării, pînă 2011 în funcție de prezența la urnele de vot alegea 12 deputați, după 2011 a fost setat un număr fix de 3 deputați din acest district electoral. Districtul electoral XII este rezervat minorităților naționale cu 8 deputați aleși.

12 (5)	România (proporțional, anterior mixt)	În baza colegiilor electorale geografice, al 43-lea district electoral cuprinde 4 deputați aleși din principalele zonele geografice (1 – Europa de vest, 1- Asia, 1- America, Australia, Nouă Zeelandă, 1- Africa, Orientul Mijlociu, Israel), și suplimentar câte un senator din Europa+Asia și SUA+Africa, Modelul de reprezentare a diasporei române, sistem electoral proporțional, anterior mixt	6 (4 deputați, 2 senatori)	400	1%	4 000 (3 300 în Europa, 314 în Asia, 700 în Americi, 5 în Africa)	22 000	20%
-----------	--	--	---	------------	-----------	--	---------------	------------

2.2 Discuții

Din Tabelul 2.2 reiese că, plafonul de jos de rezervare a locurilor în Parlamentul, din numărul total de deputați, este 0,6% în Columbia sau 1,7% în Portugalia (Europa) și respectiv plafonul de sus este 8,3% în Cape Verde sau 3,9% în Croația (Europa). În țările care adoptă plafonul maxim de rezervare a locurilor în Parlament, ponderea populației care locuiește peste hotarele țării poate fi considerabilă ajungând pînă la 25-40% (Croația, Portugalia) din populația țării, oricum locurile rezervate în Parlament nu sunt numeric proporționale numărului populației care locuiește în afara țării.

Practica mondială și europeană este variată, în unele cazuri rezervarea se face pentru diaspora (caracterul cultural care este mai cuprinzător și mult mai numeric decât cel de cetățenie), în alte țări pentru cetățenii care se află peste hotarele țării pentru o perioadă considerabilă. În primul caz, fiecărui loc rezervat în Parlament probabil revine unui număr mult mai mare de reprezentanți ai diasporei decât în cazul numărului de votanți din circumscripțiile din interiorul țării, deși numărul real de votanți este de regulă mult mai mic în această comparație.

Pentru Republica Moldova, 4 locuri rezervate în Parlament ar constitui 4% ce ar reprezenta plafonul de sus de alocare a locurilor în Parlament conform practicii mondiale și respectiv europene.

Diferența dintre principiul de constituire a circumscripțiilor în cadrul țării și în afara țării rezidă nu în sistemul electoral ales - proporțional, mixt sau majoritar - (a se vedea nota nr. 1), și nici nu în procentul diasporei sau cetățenilor din afara țării, dar în cutuma de reprezentare în limitele 1-5% din numărul total al deputaților. Una din explicațiile alocării unui procent mic al deputaților din partea cetățenilor din afara țării poate fi ipoteza previzibilității și apartenenței strânse a votanților spațiului social-economic-cultural din cadrul țării.

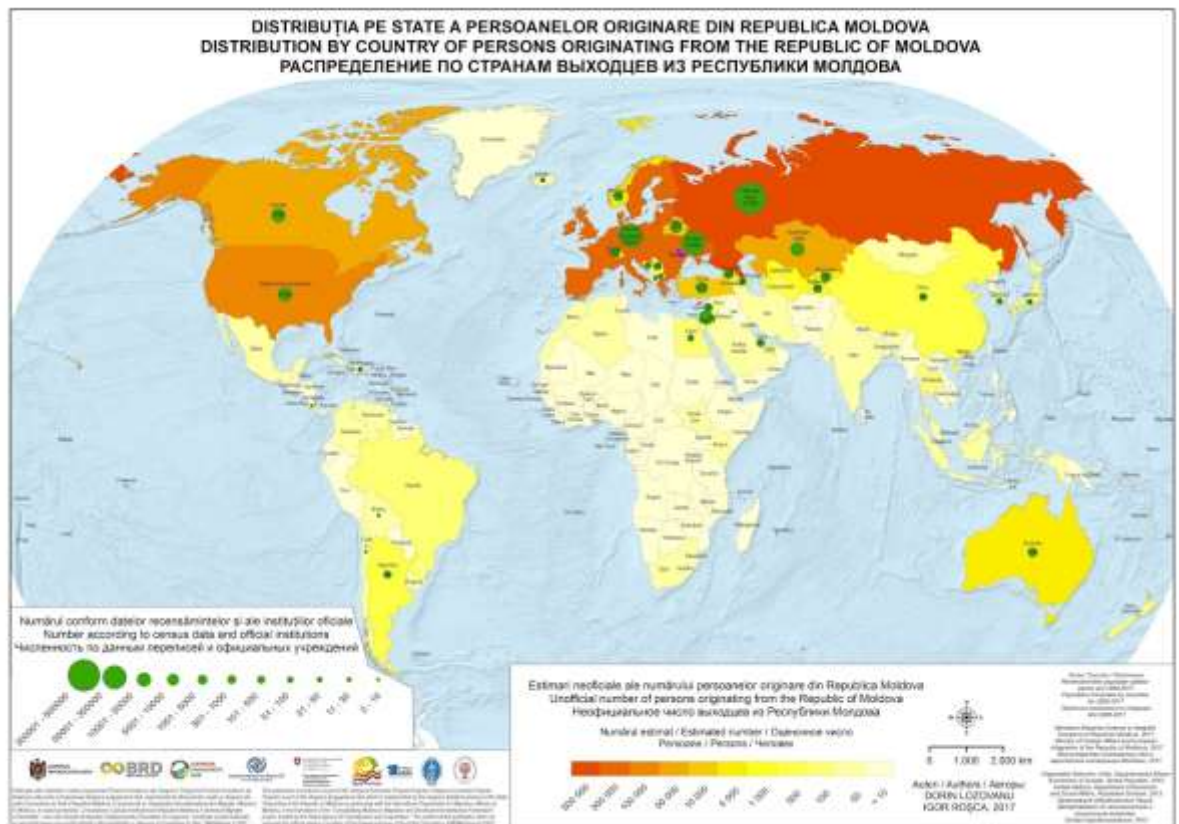
În baza tabelului 2 se desprinde următoarea practica mecanicii rezervării locurilor dedicate în Parlament în baza circumscripțiilor electorale de peste hotarele țării:

- 1) Opțiunea 1. Circumscripțiile uninominale peste hotarele țării care rezultă în alegerea directă a deputaților în Parlament (Italia), o circumscripție alege un deputat,

- 2) Opțiunea 2. Circumscripțiile plurinominale peste hotarele țării care rezultă în alegerea variată dar plafonată pentru fiecare regiune/circumscripție a deputaților în funcție de numărul de participanți la vot (Croatia), o circumscripție (plurinominală) poate alege câțiva deputați în funcție de numărul de votanți,
- 3) Opțiunea 3. Colegiul ales direct compus din număr mai mare de aleși de peste hotarele țării votează pentru un câțiva deputați în Parlament (Franța), colegiul alege un număr fix de deputați.

Reprezentarea geografică a cetățenilor din afara țării¹³ este concentrată în 3 regiuni mari: 1) CSI (in ur de 600 mii, din care Rusia (in jur de 480 mii, Ucraina (in jur de 150 mii))), 2) Europa (in jur de 300 mii) și 3) Americi și restul lumii (în jur de 100 mii).

Harta 2.3 Distribuția cetățenilor în restul lumii¹⁴

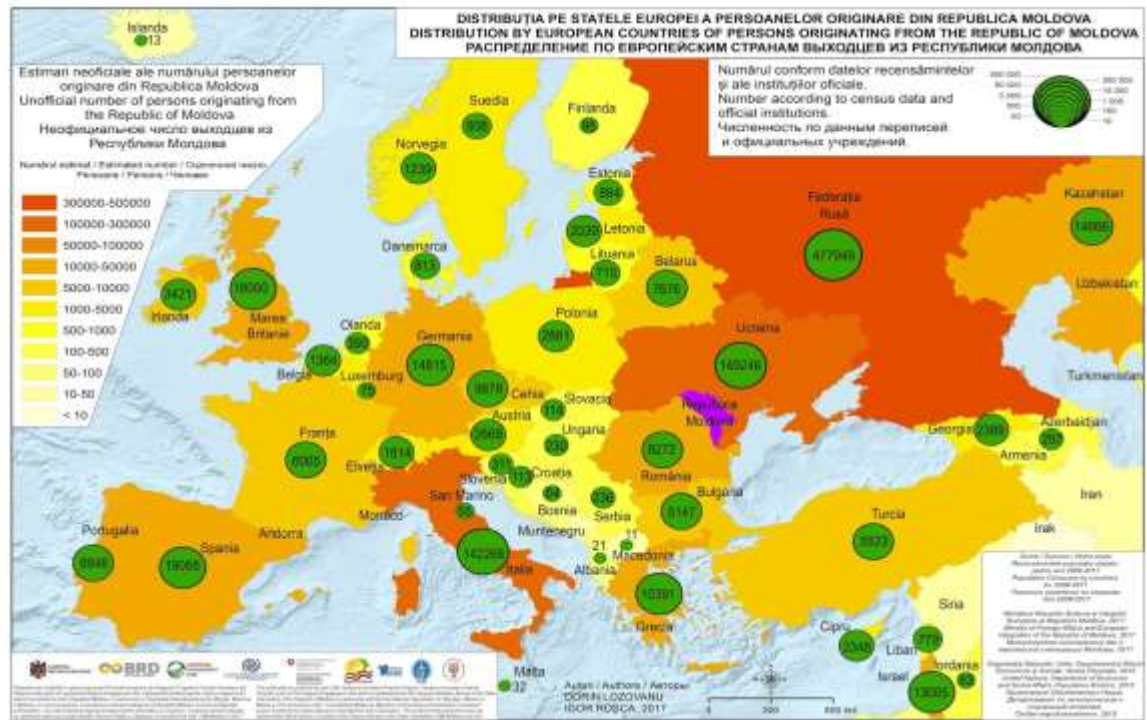

¹³1) 411 mii de persoane implicate în *migrație internațională pe termen lung*, din care: - 370 mii persoane – în scop de muncă (56% bărbați, 44% femei; 68% din mediul rural, 32% din mediul urban). În Federația Rusă se atestă 56% (sau 206 mii de persoane), 22% (sau 81 mii) în Italia, între 2% și 3% (8-10 mii) în Franța, Turcia și Portugalia; - 18,7 mii de persoane – în scopul reîntregirii familiei; - 18,4 mii de persoane – la studii;

2) 109 mii de lucrători *migranți sezonieri* (72% bărbați și 28% femei, 70% din mediul rural și 30% din mediul urban). În Federația Rusă lucrează sezonier 81% (sau 88 mii de persoane), 7% în Italia (sau 7700 de persoane).

http://brd.gov.md/sites/default/files/sn_diaspora_2025_web.pdf

¹⁴ <http://geoinformstory.blogspot.md/2017/08/raspandirea-moldovenilor-in-lume.html>

3. Numărul de circumscripții pentru cetățenii din raioanele de est (Transnistria)

3.1 Situația discutată

În această notă vom răspunde la întrebarea dacă raioanele de est ale Republicii Moldova vor avea același regim de formare a circumscripțiilor electorale uninominale ca și în cazul restului teritoriului al Republicii Moldova. În esență Republica Moldova se confruntă cu 3 situații generice în formarea circumscripțiilor electorale: 1) teritoriul aflat sub controlul efectiv al autorităților, 2) teritoriul în afara hotarelor, 3) teritoriul care nu se află în controlul efectiv al autorităților. Este important să înțelegem în baza argumentelor raționale dacă acestea 3 situații necesită reguli diferite de formare a circumscripțiilor electorale sau nu.

În capitolul precedent am discutat în detaliu situația 2) și am ajuns la concluzia că principiile de constituire a circumscripțiilor electorale pentru cetățenii de peste hotarele țării, în baza practicii mondiale și europene, se vor baza pe alte criterii decât în cazul 1). Conform concluziei, în cazul 2) se folosește principiul de reprezentare de principiu a zonelor geografice și nu principiul de reprezentare proporțională numerică care stă la baza formării circumscripțiilor electorale în cadrul țării.¹⁵ Aceasta concluzia este complementar confirmată prin argumentul precum reprezentarea proporțională numerică este realizată prin intermediul componenteii proporționale ale sistemului electoral mixt (votul prin contabilizarea pe listele de partid).¹⁶

Formarea circumscripțiilor electorale pentru cetățenii care locuiesc în raioanele de est ale R.Moldova (Transnistria) este un subiect deloc simplu, având multe ramificații. La prima vedere sunt posibile 3 posibilități, acestea sunt: 1) constituirea circumscripțiilor după modelul circumscripțiilor naționale, 2) constituirea circumscripțiilor după modelul cetățenilor care se află după hotarele țării și 3) posibilă altă soluție care va fi discutată. Diferența dintre principiul de constituire a circumscripțiilor în cadrul țării și în afara țării rezidă nu în sistemul electoral ales - proporțional, mixt sau majoritar - (a se vedea nota nr. 1), și nici nu în procentul diasporei sau cetățenilor din afara țării, dar cutuma de reprezentare în limitele 1-5% din numărul total al deputaților. Situația teritoriilor care nu este sub controlul efectiv al autorităților în anumită privință importantă este similară cu situația cetățenilor peste hotarele țării pentru că acestea se află într-un mediu social-economic-cultural diferit de cel din țară. Pe de altă parte există similarități cu situația constituirii circumscripțiilor electorale din cadrul țării, în special din perspectiva obligațiunii principale ale autorităților de întreprinde acțiuni pentru a integra toate regiunile țării.

3.2 Exemple din alte jurisdicții

¹⁵ Nu se ia în calcul dacă circumscripțiile electorale sunt sau nu sunt afectate de respectarea libertăților democratice (libertatea opiniei, concurența politică) și a dreptului la vot.

¹⁶ În cazul sistemului de vot majoritar, aceasta reprezentativitatea proporțională numerică nu există. Astfel doar sistemele electorale mixte oferă instrumentul de reprezentare (componenta majoritară) și de reprezentare proporțională numerică (componenta proporțională).

Expunem practica din alte jurisdicții în cazul în care autoritățile constituționale de facto nu exercită controlul asupra regiunilor discutate în anumite perioade de timp. Cazurile sunt discutate din perspectiva constituirii circumscripțiilor electorale pentru regiunile respective și organizarea alegerilor în acestea¹⁷ (în ordinea cronologică):

Europa:

- 1) *Regiunea Cipru de nord de facto secesionistă din 1974, din cadrul Ciprului*, parțial controlată de Turcia în contextul alegerilor parlamentare din 1964¹⁸ – în baza art. 62(2) a Constituției din 1985 (anterior repartizarea era diferită, 35-15) 56 sunt aleși din comunitatea cipriotă greacă și 24 din comunitatea cipriotă turcă (Ciprul de nord), însă locurile rezervate pentru comunitatea cipriotă turcă rămân vacante din 1964 pentru că nu au fost organizate alegerile în acesta comunitate (sistem electoral proporțional), ponderea locurilor vacante e de 40% din numărul total de deputați,
- 2) *Regiunea Cecenia, de facto secesionistă în 1991, din cadrul Federației Ruse*,¹⁹ Cecenia declarată autonomei în 2003, în perioada primului război Cecen (1994-95) și al doilea război Cecen (1999-2009), au fost organizate 4 alegeri parlamentare (1995, 1999, 2003, 2007 în baza sistemului electoral mixt cu componenta majoritară) - au fost organizate alegerile pentru circumscripția electorală uninominală din Cecenia în baza participării doar secțiilor de votare care se aflau sub control efectiv al autorităților pentru care autorităților constituționale (Cecenia nu a fost reprezentată în 1993-5), ponderea deputaților nealeși este ne semnificativă 1 din 450 (sub 1%),
- 3) *Regiunea de Karabah de Munte*²⁰, *de facto secesionistă, din cadrul Azerbaidjanului*, în contextul alegerilor parlamentare²¹ – organizarea unei circumscripții pentru regiunea dată (circumscripțiile Khankendi # 122 și Shusha-Fuzuli-Khojali-Khojavend # 124 din teritoriul Karabahului de Munte) de către autoritățile azere din care sunt aleși 2 deputați din rândul celor înregistrați și din persoanele cu statut de intern deplasați (sistem electoral uninominal din 2005, până sistem electoral mixt, alegerea în baza candidatului cu majoritatea relativă din circumscripție),²² ponderea deputaților din circumscripțiile respective este ne semnificativă 2 din 125 (anterior 100),
- 4) *Regiunea Abhazia, de facto secesionistă din 1992, din cadrul Georgiei, regiunea Osetia de sud (Tshinvali), de facto secesionistă în 1992, din cadrul Georgiei*, parțial integrată de Rusia în contextul alegerilor parlamentare din 1992^{23, 24} - nu au fost organizate alegerile pentru circumscripțiile electorale uninominale respective (sistem electoral mixt, 75-75), ponderea deputaților din regiunile respective este ne semnificativă, de câțiva la 150 (sub 2-3%),

¹⁷ Conflictetele separatiste din ultimii 100 de ani în care autoritățile constituționale nu dețin control efectiv asupra unei părți ai teritoriului. **Prezentarea cazurilor și exemplelor relevante este practic exhaustivă.**

¹⁸ Conflictul este mediat de ONU

¹⁹ Conflictul nu a fost mediat de nici un organ internațional.

²⁰ Cu populația actuală de 135 mii preponderent populată de Armeni, deși în 1992 având peste 200 mii, din care 145 mii Armeni și 42 mii Azeri.

²¹ Conflictul este mediat de grupul de la Minsk (Rusia, SUA, Franța)

²² <http://www.msk.gov.az/en/beyanlatlar/433/>, <http://www.msk.gov.az/en/mskxerite/>, <http://www.meclis.gov.az/?/en/deputat/165>, <http://www.meclis.gov.az/?/en/deputat/84>

²³ <http://agenda.ge/maps/election2016/>, <http://sao.ge/files/kanonmdebloba/kodeqsi/August%202012-Election-Code-of-Georgia-EN-codified.pdf>

²⁴ Conflictul este mediat de OSCE

- 5) *Raioanele de est din cadrul Donbasului din cadrul Ucrainei, de facto secesionistă din 2014, și peninsula Crimeea ocupată de Rusia în 2014, în contextul alegerilor parlamentare (octombrie 2014) și prezidențiale (martie 2015)^{25, 26} – nu au fost organizate alegerile pentru circumscripțiile electorale uninominale respective (sistem electoral mixt, 225-225), ponderea deputaților din aceste regiuni este mică de 28 din 500 (sub 5%).*

Asia:

- 6) *Regiunea Aceh (nordul insulei Sumatra), de facto secesionistă în 1976 din cadrul Indoneziei, acordat statutul de autonomie în 2005 și din 2012 participă în alegeri în cadrul Indoneziei – până 2006, Guvernul Indoneziei nu desfășura alegeri din regiunea Aceh (sistem electoral plurinominal cu 77 de circumscripții a câte 3-10 aleși în Camera reprezentanților și 34 circumscripții în baza provinciilor care aleg câte 4 senatori), ponderea deputaților din aceasta regiune este mică 10 din 196 (sub 5%),*
- 7) *Regiunea Tamil (partea de nord), de facto secesionistă din 1983 (război civil până 2009), din cadrul Sri Lanka, în cadrul alegerilor parlamentare – alegerile organizate în care au participat, în acestea regiuni, mai puțin de câteva procente de populație din insulele din Nord, alegerile au fost boicotate de separatiștii Tamili în restul regiunii, din 2009 alegerile sunt organizate și în întreaga regiune de nord (Constituția din 1978 introduce sistemul mixt de alegeri în 22 de circumscripții plurinominale care aleg 196 de deputați, și componenta proporțională pe lista de partid), ponderea deputaților din aceasta regiune este relativă 20 din 196 (10%),*
- 8) *Regiunea Kurdistan de nord, de facto autonomă din 1991, din cadrul Irakului, în cadrul alegerilor parlamentare, - reprezentarea regiunii kurde este în baza de partide politice într-o singură circumscripție națională, (sistem electoral proporțional pe baza listei de partid cu cota de 25% pentru femei).*

Observăm câteva opțiuni posibile din experiența prezentată:

Opțiunea 1 (Crimeea, Donbas, Abhazia, Tshinvali, Aceh), autoritățile *constituie circumscripțiile electorale pentru acestea regiuni dar nu organizează alegerile* pentru circumscripțiile (uni/pluri) nominale respective pentru că nu exercită controlul efectiv asupra teritoriilor, situația este în faza activă de confruntare. În acest caz ponderea deputaților care nu sunt aleși este mică, sub câteva procente.

Opțiunea 2 (Ciprul de nord), autoritățile *constituie circumscripțiile electorale pentru acestea regiuni dar le declară vacante și nu organizează alegerile* pentru acestea circumscripții, ponderea acestor regiuni fiind importantă de 40%,

²⁵ по мажоритарным округам вместо 225 могло быть избрано лишь 198 депутатов. Согласно закону о статусе временно оккупированных территорий, в Автономной республике Крым и Севастополе (где расположены 12 мажоритарных округов: округа № 1-10 в АРК и округа № 224 и 225 в Севастополе), выборы не проводились. парламентские выборы не были проведены и в девяти из 21 округа в Донецкой области и в шести из 11 округов Луганской области. Бюллетени для голосования не были переданы в округа № 41, 42, 43, 44 ([Донецк](#)), 51 ([Горловка](#)), 54 ([Шахтёрск](#)), 55 и 56 ([Макеевка](#)), 61 ([Старобешеве](#)) на территории Донецкой области, а также в округа № 104, 105 ([Луганск](#)), 108 ([Красный Луч](#)), 109 ([Краснодон](#)), 110 ([Алчевск](#)), 111 ([Свердловск](#)) на территории Луганской области.

²⁶ Conflictul este mediat de: SUA, Germania, Franța și Rusia – grupul de la Minsk în baza acordurilor de la Minsk

Opțiunea 3 (Karabahul de Munte, Tamil), autoritățile *constituie și organizează alegerile pentru circumscripțiile respective în cadrul unor secții electorale limitate*, unde este posibil, chiar și cu costul reprezentativității limitate de câteva procente, în acest caz, ponderea deputaților din aceste regiuni este mică sau relativă.

Nu există o diferență tranșantă și statică dintre situațiile discutate în acestea exemple prezentate. De regulă, în faza activă și fierbinte a conflictului autoritățile mențin circumscripțiile respective pentru regiunile separatiste dar le declară vacante (ponderea importantă a deputaților, Cipru de Nord) sau organizează nivelul redus de participare din aceste circumscripții (ponderea mică a deputaților, Karabahul de Munte, Tamil, Crimeea, Donbas). Totodată, există exemplele de lipsă de efort de integrare a regiunilor separatiste – Georgia (Abhazia și Tshinvali). Ulterior ameliorării situației din acestea regiuni, motivele nu sunt discutate, autoritățile facilitează și promovează integrarea politică a regiunilor prin intermediul constituirii circumscripțiilor, dezvoltării relațiilor de parteneriat cu unele forțe politice din acestea regiuni și organizarea deplină a alegerilor. Astfel, dinamică situației trebuie văzută în evoluție și subordonat unui scop concret de integrare politică care trebuie valorificat atunci când există anumite oportunități de integrare politică.

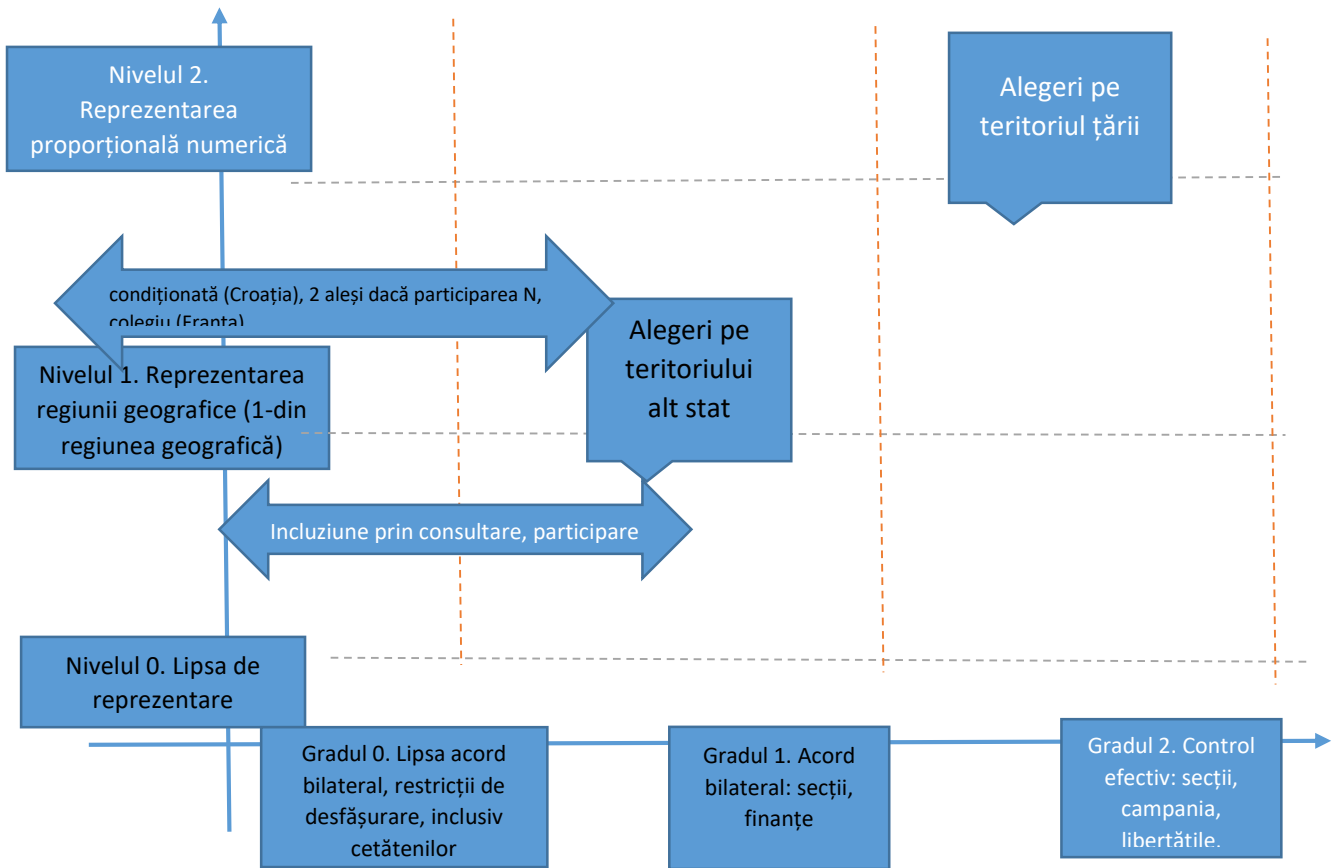
Concluzia 3.1 Integrarea politică a regiunilor separatiste necesită formularea sistemului electoral care permite integrarea electorală a regiunii date. Exemplele prezentate sunt relevante pentru a exemplifica evoluția dificilă în regiunea Tamil și regiunea Aceh timp de câteva decenii care s-a transformat calitativ. Chiar și evoluția lentă de 3 decenii în cazul Ciprului de nord²⁷ prezintă o posibilă rezolvare politică în viitorul apropiat, pe toată perioada soluția electorală fiind disponibilă pentru asigurarea integrării politice a regiunii.

3.3 Analiza situației

În graficul care urmează analizăm criteriile de evaluare necesare pentru a ajunge la concluzia după care model trebuie constituit circumscripțiile electorale și cum trebuie organizat alegerile în acestea regiuni. Astfel, divizăm întrebarea formulată în 2 aspecte: i) constituirea circumscripțiilor și ii) organizarea alegerilor în acestea circumscripții. Vom folosi modelul de axe independente. Pe axa verticală se regăsește gradul de reprezentare a votanților. Nivelul cel mai înalt (nivelul 2) este reprezentarea proporțională numerică și nivelul cel mai mic este lipsa de reprezentării (nivelul 0), la mijloc (nivelul 1) fiind reprezentarea de principiu calitativă a regiunilor geografice. Pe axa orizontală este controlul exercitat de autoritățile publice pentru teritoriu în care se formează circumscripția electorală. Nivelul cel mai înalt (gradul 2) este reprezentat de extrema dreaptă unde autoritățile au controlul integral și organizează secțiile, asigură campania electorală liberă și corectă. Extrema stângă (gradul 0) este lipsa oricărei participări ai autorităților, efectiv lipsa controlului inclusiv negarea și restricționarea controlului. La mijloc (gradul 1) este participarea autorităților prin intermediul unui acord bilateral cu țara respectivă care ar include deschiderea secțiilor de votare și alte aspecte.

²⁷ Existența unei forțe regionale importante cum ar fi Rusia (Abhazia, Tshinvali, Donbas) sau Turcia (Ciprul de nord)

Grafic 3.1 Nivelul de reprezentare și gradul de control al alegerilor de autorități

Din acest grafic izvorăsc din 2 criterii principale ale situației din această regiune. Primul criteriu, reiese din axa orizontală, este dacă regiunea se află într-un *spațiu constituțional în cadrul unei jurisdicții recunoscute* (în afara țării sau în cadrul țării) pentru care autoritățile pot asuma controlul de organizare și asigurare a alegerilor. În acest context, *al doilea criteriu este realizarea obligațiilor pozitive ale autorităților de asigurare a drepturilor democratice de bază*, în speță libertatea politică, media și alegerile libere sunt recunoscute și sunt practicate cu posibilitatea monitorizării internaționale care conferă legitimitatea necesară.

Tabel 3.1. Criteriile de bază pentru formulare de reprezentare

	Libertățile democratice de bază se respectă	Libertățile democratice de bază nu se respectă
Teritoriul : 1) se află în limita frontierei internațional recunoscute și 2) este efectiv controlat de autoritățile R.Moldova	Situația cu formarea circumscripțiilor electorale naționale	
Teritoriul se află: 1) în cadrul frontierei internațional recunoscute 2) dar nu este efectiv controlat de autoritățile R. Moldova		Situația din Transnistria (amplasarea secțiilor de votare este restricționată, media accesibilă este interzisă, campania electorală este restricționată)
	Situația cu formarea circumscripțiilor electorale în afara țării (UE, SUA, CSI, etc.) se aplică logică expusă în Nota nr. 1	Situația cetățenilor în UE, SUA, CSI, etc, se aplică logică expusă în Nota nr. 1 (reprezentarea de principiu), i) rezervarea

Teritoriul se află în cadrul jurisdicției internațional recunoscute în afara țării	(reprezentarea de principiu), i) rezervarea circumscripțiilor în baza zonelor geografice și ii) votarea în secțiile de votare în cadrul misiunilor diplomatice	circumscripțiilor în baza zonelor geografice și ii) votarea în secțiile de votare în cadrul misiunilor diplomatice la discreția Guvernului
--	--	--

Pentru nivelul maxim de reprezentare proporțională numerică (nivelul 2) este necesar pe de o parte: controlul efectiv asupra teritoriului al țării cu asigurarea obligațiilor pozitive corespunzătoare (gradul 2), pe de altă parte asigurarea drepturilor și libertăților democratice de bază inclusiv libertatea media, libertatea întrunirilor, etc. Autoritățile constituționale nu pot asigura realizarea gradului 2 de obligațiuni în regiunea din stânga Nistrului (Transnistria) pentru că autoritățile din aceasta regiune restricționează participarea cetățenilor la vot în dreapta Nistrului, nu permit deschiderea secțiilor de votare, nu recunosc dreptul de organizare a alegerilor, autoritățile nu au misiunile cu amplasarea secțiilor de votare. Totodată, realizarea drepturilor și libertăților democratice suferă încălcări sistematice.

Pentru nivelul proporțional de reprezentare (nivelul 1) este necesar asigurarea secțiilor de vot în baza acordului bilateral din țara respectivă și implicarea autorităților în facilitarea realizării drepturilor electorale a competitorilor electorali. Asigurarea realizării libertăților democratice în țara respectivă revine autorităților din țara respectivă. Autoritățile constituționale nu pot asigura realizarea gradului 1 de obligațiuni în regiunea din stânga Nistrului (Transnistria).

Concluzia 3.2 Lipsa controlului efectiv asupra teritoriului separatist reduce capacitățile statutului de a organiza alegerile pe circumscripțiile respective. Decizia privind organizarea alegerilor nu trebuie să împiedice constituirea corectă a circumscripțiilor electorale. Totodată, principiul de constituire a circumscripțiilor pentru teritoriile afectate de separatism militant se vor constitui pe principiile circumscripțiilor naționale – reprezentativitatea proporțională numerică.

Numărul cetățenilor Republicii Moldova cu reședința în regiunea din stânga Nistrului este în jur de 210 mii din care efectiv participă mai puțin de 20 mii, adică mai puțin de 10% din cetățenilor din aceasta regiune (mai puțin de 1% din totalul cetățenilor cu dreptul la vot), ce este semnificativ mai puțin decât în restul țării.

Concluzia 3.3 Numărul de circumscripții pentru regiunea de est a Republicii Moldova conform principiului de reprezentativitate proporțională numerică nu ar depăși 3-4 circumscripții, totodată participarea considerabil scăzută și ostilitatea electorală autorităților de facto din regiune ar putea lăsa unele circumscripții fără legitimitatea votului. Prin urmare, rezervarea a 2 circumscripții la aceasta etapă este un pas rezonabil care ia în considerație factorul de participare scăzută la vot în ultimii 20 de ani și împiedicarea exercitării dreptului la vot.

4. Hotarele circumscripțiilor electorale

Hotarele circumscripțiilor electorale este elaborat în baza hotărîrii Comisiei²⁸. Propunerea de mai jos pentru circumscripțiile electorale din afara țării și din Chișinău.

Determinarea razelor teritoriale le circumscripțiilor este complexă în cazul circumscripțiilor (pluri/uni) nominale și depinde de: populație, omogenitatea populației, tradițiile administrative, continuitatea intereselor comunităților.²⁹ Stabilirea circumscripțiilor electorale în alegerile locale sau eventual în alegerile pe circumscripții mici regionale poate fi realizată prin: a) omogenizarea districtelor sau b) eterogenizarea districtelor. În cazul situației a) obținem rezultatul de extremizare a relațiilor aleșilor și transferăm relațiile polarizante în organul electiv, în cazul situației b) promovăm candidații care **preferă opțiuni spre centru și integrează opțiunile votanților**.

În teoria și practica constituirii circumscripțiilor electorale se cunoaște fenomenul de *Gerrymandering* – manipularea deliberată a hotarelor circumscripției în favoarea obținerii unui rezultat politic dorit fără vreo justificare.³⁰ Efectele manipulării cu hotarele este regretabil cunoscut în multe state care practică sistemul electoral cu componenta (pluri/uni) nominală.³¹

4.1 Soluția pentru țară

Harta 4.1 a, b – raioanele (a), circumscripțiile electorale (b) și circumscripțiile electorale (c)

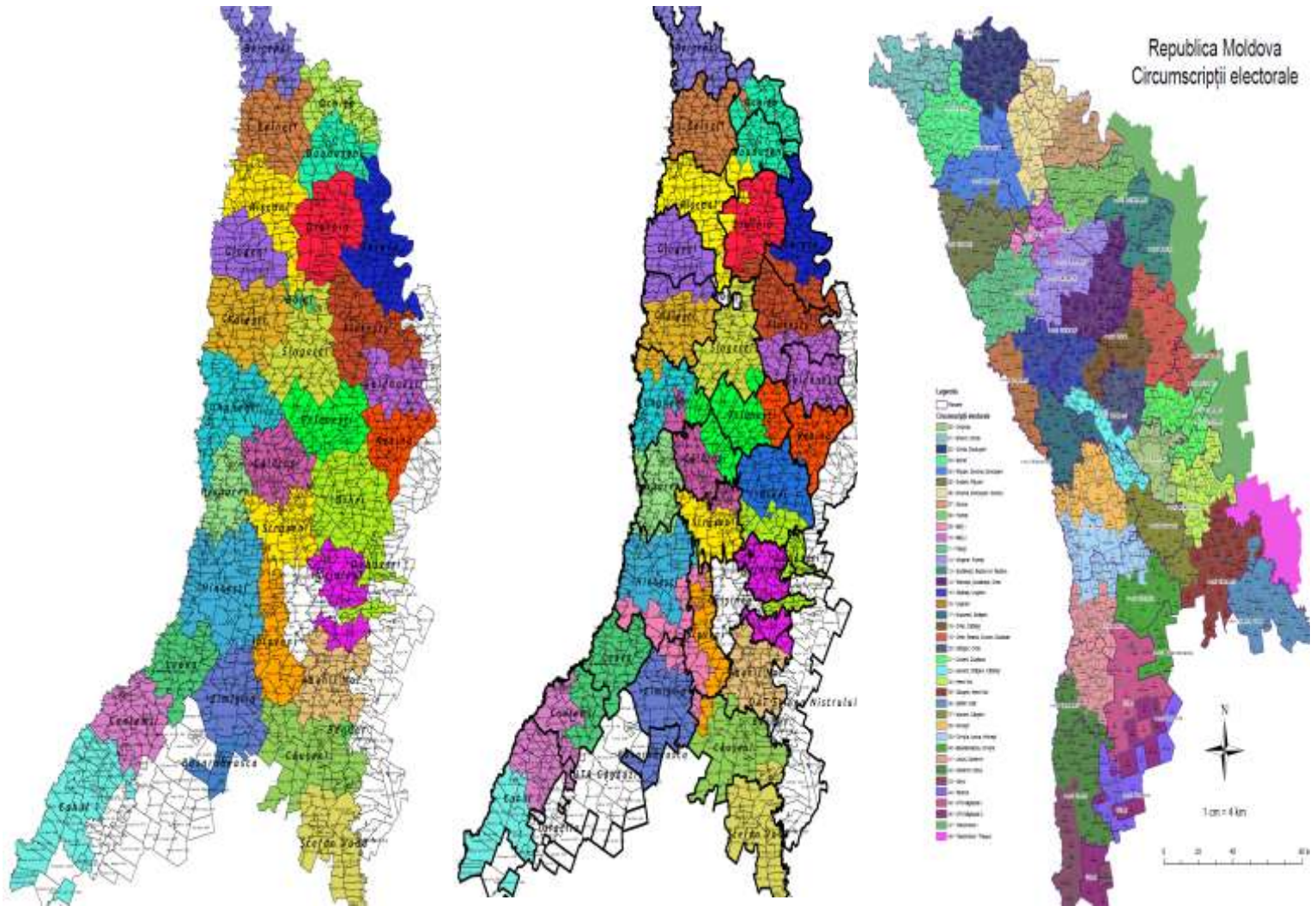
a. Harta administrativă Moldova (31)	b. Circumscripțiile electorale modelate de autor (30)	c. Circumscripțiile electorale aprobate Comisie

²⁸ Determinarea hotarelor circumscripțiilor se face în baza deciziei Comisiei care a stabilit numărul de circumscripții pe interiorul țării – 30.

²⁹ CReDO, Obiectivele Sistemului Electoral pentru republica Moldova, 2017, p.113, <http://www.credo.md/pageview?id=619>

³⁰ The Electoral Knowledge Network, The ACE Encyclopedia: Boundary Determination, 2016, www.aceproject.org, înseamnă pierderea în proporție de 10-20% a scorului unui candidat datorită modificării hotarelor fără vreo justificare

³¹ SUA, Australia, Anglia, Ucraina, Ungaria, Franța.

Legendă: harta din stînga arată raionale R.Moldova , harta din dreapta modelarea circumscripțiilor electorale. Datele exacte pentru fiecare circumscripție se conțin în Anexa 1.

Hotărârea Comisiei specifică 46 de circumscripții interne (5 circumscripții pentru diaspora și regiunea de est a R.Moldova), din care se vor constitui circumscripțiile: Chișinău – 11, Bălți – 2, Taraclia – 1, Găgăuzia – 2, astfel celorlalte circumscripții interne revine 30 de circumscripții³². Legea prevede limita de 55-60 de mii de votanți plus 10% pe circumscripție, astfel plafonul de jos este 50 de mii și plafonul de sus este de 66 de mii de votanți. Numărul de pe listele de votanți din interiorul țării este de 2,84 mln, astfel plafonul maxim este de 66 de mii de votanți, iar numărul mediu preferabil este de 64 de mii de votanți.

Harta arată densitatea populației sub aspect geografic. Gradientul mai accentuat al culorii semnifică o densitate mai mare a populației și invers. Harta nr.1 identifică densitatea mai mare în centrul țării (cu excepția mun. Chișinăului), în special în cazul regiunilor din centrul țării: 1) Hâncești-Ialoveni, 2) Orhei, 3) Strășeni-Nisporeni-Călărași. Densitatea în acestea regiuni este mare. Comparația hărții cu densitatea populației cu harta etnică explică

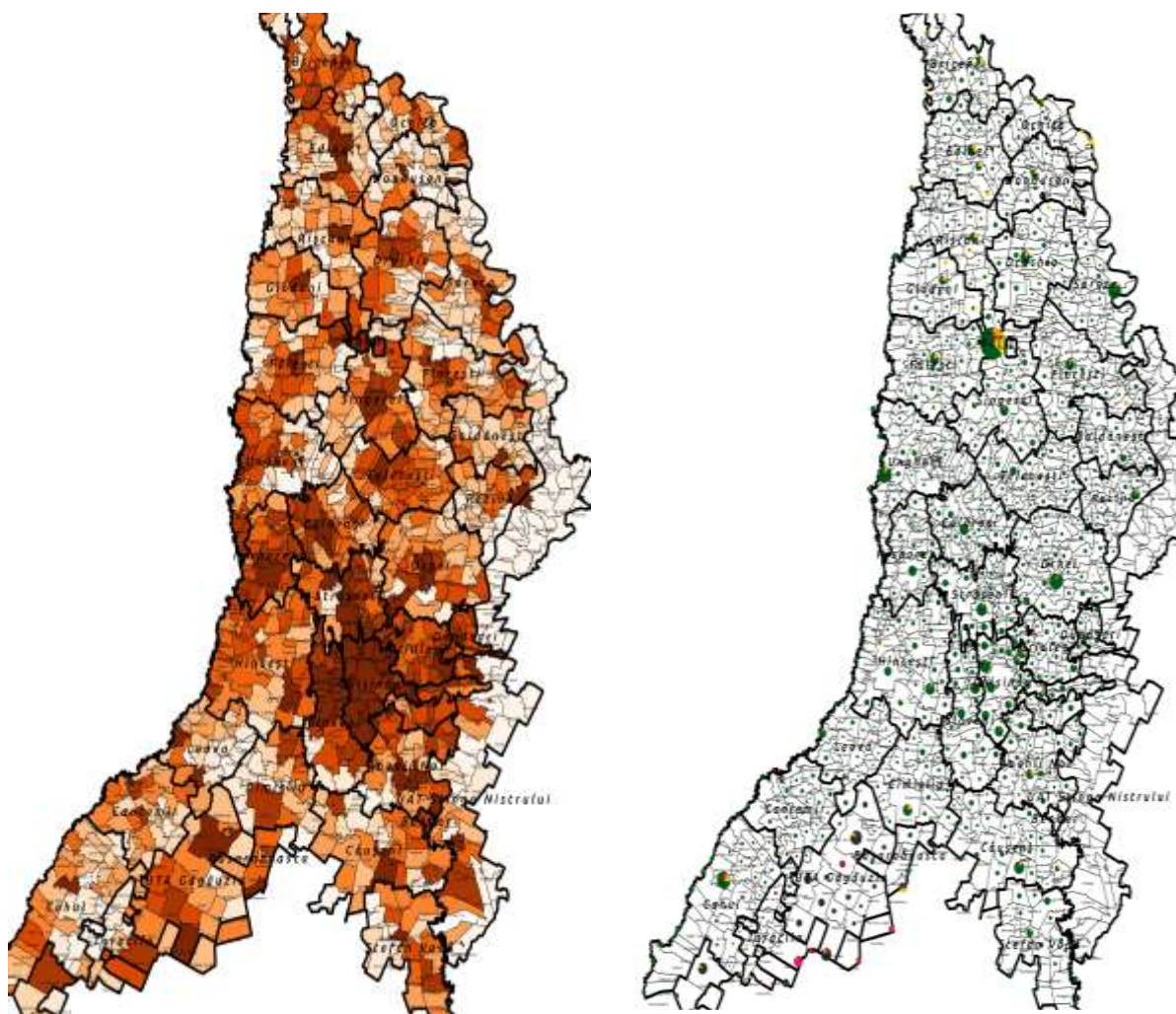
³² În Nota nr.1 a fost explicată aplicarea principiului de reprezentare de principiu și necesitatea alocării a 3 circumscripții pentru votanții din afara hotarelor Republicii Moldova. În Nota nr.2 a fost explicată aplicarea principiului de reprezentare proporțională numerică pentru constituirea circumscripțiilor pentru votanții din unele regiuni din estul țării care u se află sub controlul efectiv al Guvernului

câteva aspecte: i) densitatea populației în aceste regiuni se datorează unui număr mai mare de localități, ii) dimensiunea în sensul numărului de locuitori în fiecare localitate în aceste regiuni, și iii) prevalența etnicilor care se identifică ca moldoveni, români în aceste regiuni.

În comparație cu regiunile cu dens populată, observăm un grad mai mic de densitate în regiunile: a) Ocnîța-Dondușeni, b) Leova-Cimișlia, acestea regiuni trebuie se cunoască strategie de optimizare a unităților administrative sau dacă e posibil realocarea a localităților, inclusiv împrumutul localităților pentru a constitui o circumscripție necesară de populație. Totodată, o serie de raionale au un număr mic al populației, de 30-40 de mii de locuitori, care trebuie optimizare prin comasare (Ocnîța (cu Dondușeni), Dubăsari (cu Orhei 2), Basarabească (cu Cimișlia)). In cazul mun. Chișinău, se aplică principiile similare de formare a circumscripțiilor electorale in baza divizărilor administrative actuale.

Preconțițiile pentru formarea circumscripțiilor sunt 2 realități, anume: distribuția densității populației sub aspect geografic și distribuția etnică sub aspect geografic. Mai jos sunt prezentate 2 hărți în acest sens.

Harta 4.3 a, b Densitatea populației (a) și repartizarea etnică a populației (b)

Legendă: harta din stîngă cu accentuat arată densitatea mai mare a populației, în harta din dreapta, sunt arătate comunele, cu culoarea verde - români, moldoveni, cu galben - ucraineni, ruși, cu negru – găgăuzi.

În opinia autorului, drept soluția este ca în regiunile mai dens populate, se determină câteva acțiuni: 1) crearea circumscripțiilor noi pentru a se conforma cerințelor de 64 mii de cetățeni într-o singură circumscripție (cu minimum 57 mii și maximum 64 mii), 2) comasarea raioanelor cu populația mai mică de 30-40 de mii de votanți, 3) constituirea circumscripțiilor prin modificarea centrului geografic, așa numită migrarea geografică prin împrumutarea unor localități din alte raioane. Aplicând acestea soluții regiunilor identificate obținem unele rezultate în condițiile în care se respectă precondițiile: a) constituirea circumscripțiilor în baza raioanelor existente, b) păstrarea circumscripțiilor în limitele raioanelor dacă populația acestor raioane este suficientă pentru a constitui o circumscripție sau este într-un număr proxim.

Divizarea specifică este prezentată în Anexa 1.

Tabel 4.1 de convergență a raioanelor în circumscripțiile electorale³³

	Raion (nord spre sud, vest spre est)	Votanți pe listă		Circumscripția electorală, v.1		Diferența 1	Circumscripția electorală, v.2	Alegători	Diferența 2
1	Briceni	61 769	1	Raionul Briceni + localități din Ocnîța	66 007	Creștere de 4 mii de votanți	Raionul Briceni + localități din Ocnîța		
2	Edineți	65 427	2	Edineți	66 499	Creșterea nesemnificativă din contul Ocnîței	Edineți		
3	Ocnîța	42 173	3	Comasare a raioanelor Ocnîța + Dondușeni	64 229		Ocnîța + Dondușeni		
4	Dondușeni	34 594							
5	Râșcani	53 928	4	Râșcani + localitățile din Dondușeni, Drochia	64 890	Creștere de 7 mii de votanți	Râșcani + Dondușeni, Drochia		
6	Drochia	70 624	5	Drochia, cedează Florești	63 357	Descreștere cu 6 mii de votanți	Drochia, cedează Florești		
7	Soroca	79 229	6	Soroca, cedează	64 743	Soroca, cedează	Soroca, cedează		
8	Glodeni	47 486	7	Glodeni	64 600	Glodeni	Glodeni		
9	Fălești	72 591	8	Fălești	64 207	Fălești	Fălești		
10	Sângerei	71 074	9	Sângerei	64 567	Sângerei	Sângerei		
11	Florești	71 989	10	Florești	64 977	Florești	Florești		
12	Ungheni	92 017	11	Ungheni	65 293		Ungheni		
13	Telenești	56 413	12	Telenești	65 310		Telenești		
14	Șoldănești	33 353	13	Șoldănești	58 314		Șoldănești		
15	Rezina	39 338	14	Rezina	56 610		Rezina		
16	Călărași	62 722	15	Călărași	65 935		Călărași		
17	Nisporeni	53 458	16	Nisporeni	64 738		Nisporeni		
18	Strășeni	77 386	17	Strășeni	64 535		Strășeni		
19	Orhei	101 119	18	Orhei	65 000		Orhei		
20	Dubăsari	34 200	19	Orhei- Dubăsari	64 000		Orhei- Dubăsari		
21	Criuleni	59 771	20	Criuleni	64 604		Criuleni		
22	Hâncești	99 823	21	Hâncești - 1	64 000		Hâncești - 1		
			22	Hâncești - 2	66 000		Hâncești - 2		
23	Ialoveni	84 436	23	Ialoveni	62 832		Ialoveni		
24	Anenii Noi	70 014	24	Anenii Noi	64 531		Anenii Noi		

³³ Datele exacte sunt în Anexă 1

25	<i>Leova</i>	43 614	25	Leova	64 335		Leova		
26	<i>Cimișlia</i>	50 783	26	Cimișlia - Basarabească	65 315		Cimișlia - Basarabească		
27	Basarabeas că	24 531							
28	<i>Căușeni</i>	80 187	27	<i>Căușeni</i>	65 971		<i>Căușeni</i>		
29	<i>Ștefan Vodă</i>	57 749	28	<i>Ștefan Vodă</i>	64 590		<i>Ștefan Vodă</i>		
30	<i>Cantemir</i>	49 912	29	<i>Cantemir – Cahul</i>	63 991	(Cantemir plus o parte din nordul raionului Cahul și o parte din mun. Cahul), 57 934 + 6 257	<i>Cantemir</i>		
31	<i>Cahul</i>	100 000	30	<i>Sudul raionului Cahul și o parte din mun. Cahul (39 201 + 25 799)</i>	65 000		<i>Cahul</i>		

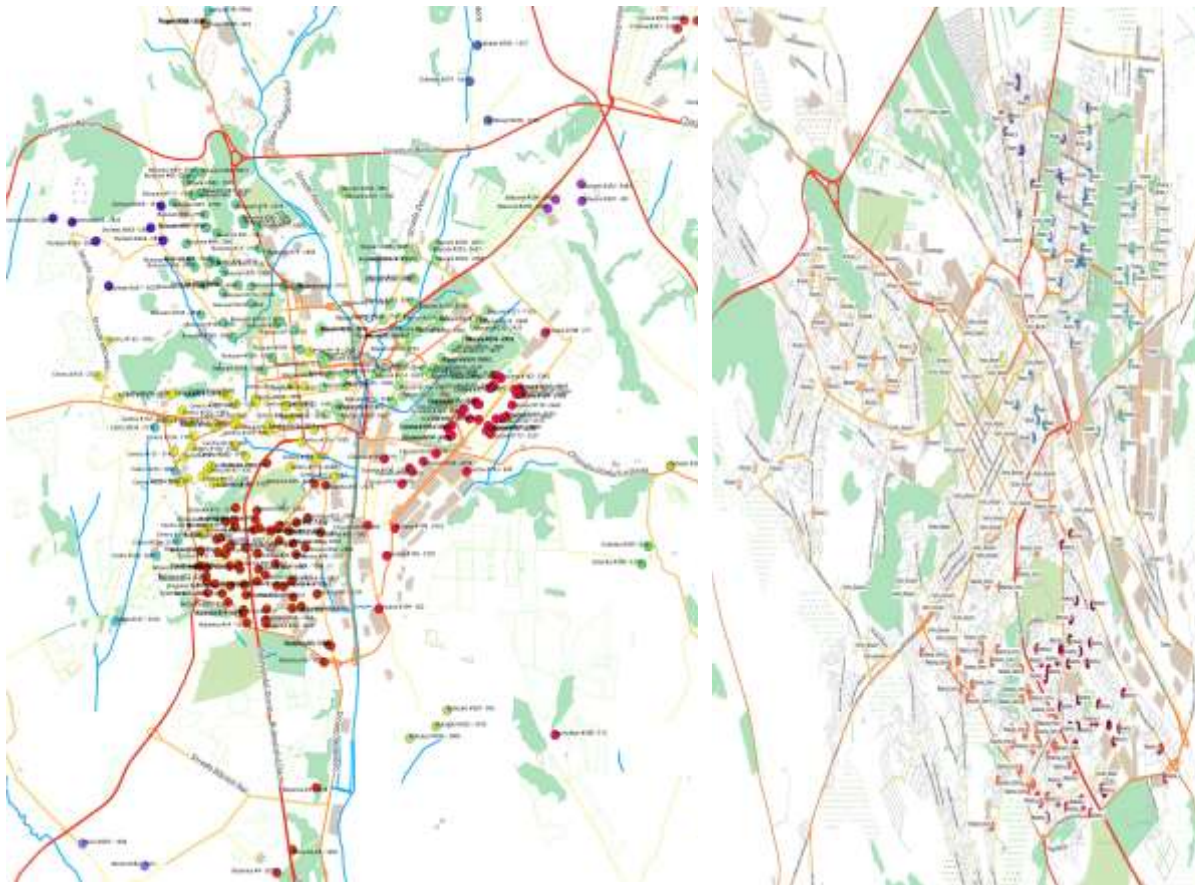
4.2 Soluția pentru Chișinău

Crearea circumscripțiilor electorale în cadrul mun. Chișinău. Pot fi generate mult mai multe variante de circumscripții pentru că sunt mai puține constrângeri prin urmare principial există 4-5 soluții principial diferite. Comisia a avut 2 soluții principial diferite pe parcursul activității sale. Eu am propus o soluție diferită de ambele propuneri ale Comisiei și un alt membru al Comisiei a avut o propunere tot diferită, adică a existat 4 variante de lucru pentru Chișinău. Fiecare soluție de constituire a 11 circumscripții are avantajele și dezavantajele sale care pot fi discutate în detaliu.

Harta 4.2 a, b – sectoarele și circumscripțiile Chișinăului

a. Harta administrativă Chișinău (4)

b. Circumscripțiile electorale de autor
Chișinău (11)

Legendă: harta din stînga arată sectoarele Chișinăului , harta din dreapta modelarea circumscripțiilor electorale. Datele exacte pentru fiecare circumscripție se conțin în Anexa 2.

În cazul mun. Chișinău, formarea circumscripțiilor, autorul propune astfel incit, sectorul Ciocana va avea 2 circumscripții, sectorul Botanica va avea 2 circumscripții, sectorul Buiucani va avea 2 circumscripții, sectorul Râșcani va avea 2 circumscripții, sectorul Centru va avea 2 circumscripții și un sector suplimentar va fi creat din votanții la intersecția sectoarelor Botanica Centru Buiucani. **Divizarea specifică este prezentată în Anexa 2.**

Tabel 4.2 de convergență a raioanelor în circumscripțiile electorale din Chișinău

Sector	subsector	votați			
Botanica	Botanica	140,718			
Botanica	Băcioi	9,882			
Botanica	Dobrogea	2,846			
Botanica	Revaca	1,062			
Botanica	Sîngera	11,906			
Botanica total		166,414			
Buiucani	Buiucani	92,929			
Buiucani	Condrița	554			
Buiucani	Durlești	19,012			
Buiucani	Ghidighici	4,527			
Buiucani	Trușeni	7,737			
Buiucani	Vatra	3,071			
Buiucani total		127,830			
Centru	Codru	13,335			
Centru	Centru	72,483			
Centru total		85,818			
Ciocana	Ciocana	97,893			
Ciocana	Bubuieci	7,188			
Ciocana	Budești	3,717			
Ciocana	Colonița	3,252			
Ciocana	Cruzești	1,431			
Ciocana	Humulești	230			
Ciocana	Tohatin	2,485			
Ciocana	Vadul Lui Vodă	4,705			
Ciocana total		120,901			
Râșcani	Râșcani	121,584			
Râșcani	Ciorescu	5,600			
Râșcani	Cricova	7,430			
Râșcani	Făurești	432			
Râșcani	Goian	252			
Râșcani	Grătiești	5,810			

Râșcani	Stăuceni	7,442			
Râșcani total		148,550			
Grand Total		649,513			

5. Analiza soluțiilor

5.1 Analiza comparată a soluțiilor

Crearea circumscripțiilor electorale este un exercițiu deloc simplu care necesită timp și disponerea de tehnologii specifice de simulare a circumscripțiilor (dotate suplimentar cu informațiile primare geodezice, statistici, etc), însă toate acestea trebuie completate cu cunoașterea bună a specificului istoric, geografic, lingvistic, de infrastructura, etc a Republicii Moldova. Cu asistența programelor specializate (de regula sistemele informaționale geospațiale de tip GIS folosite pentru exerciții similare în SUA, Anglia, Germania, Franța, etc). În cadrul Comisiei s-a lucrat cu arc-GIS. Eu personal am lucrat separat și în paralel folosind sistemul Q-GIS (open source). În practică au existat 2 exerciții separate cu abordări în anumite privințe diferite având la bază datele primare despre structura administrativă, infrastructura, despre localitățile țării.

Produsele Comisiei au fost create cu un efort asistat din partea expertului GIS, similar ca de timp cu efortului CReDO. Simularea se realizează în limitele variațiilor posibile adică constrângerilor existente de limita geografică și administrativă pe axa de est-vest și sud-nord. În general în partea de nord și partea de sud pe axa orizontală sunt doar 1-2 raioane între extremele de vest și de est, iar în centrul țării, acesta este de 3 raioane, prin urmare configurarea circumscripțiilor cu condiția menținerii structurilor raionale ca principiu de bază este foarte limitată. Limita geografică face posibilă modelarea a cel mult 2-3 opțiuni principial diferite pentru unele regiuni ale țării (centru) și totodată oferă încă 2-3 opțiuni secundare de ajustare în cadrul acestor opțiuni de principiu de configurare geografică (matematic vorbind există constrângeri la dimensiunea variațiilor: mărimea circumscripțiilor, frontiera de stat practic peste 1 raion, menținerea structurii raionale).

Pentru circumscripțiile din afara Chișinăului, Comisia a generat practic o singură soluție principială (deși a mai existat încă un efort din partea se pare că a 2 membri nefinalizat din lipsa de tehnologie menționată) bazată pe construcția incrementală a circumscripțiilor cu pașii din direcția nord spre centru și sud spre centru – e o abordare posibilă. Eu, separat, am propus o alta variantă care a avut la baza principiul dispersării și mișcării circumscripțiilor din zonele cu densitatea mai mare a populației (centru) spre zonele cu densitatea mai mica (nord) și prin cultivarea relației administrative și social-economice a viitoarelor circumscripții (în practica în zona de centru se creau 2-3 noi circumscripții și la nord comasare). În practica, aceste două variante au avut câteva diferențe principiale în proporție de 30-35% din circumscripții, în special în centrul și sudul țării.

Toate încercările de a simula o a treia variantă în baza altor abordări nu a dat rezultate, adică varianta a 3-a avea diferențe de principiu mai mica decât 15-20% cu primele doua menționate, încă odată confirmând ipoteza existenței limitei naturale de variante datorita formei geografice și altor constrângeri. Propunerea Comisiei este mai bună în anumite privințe (compatibilitatea localităților), propunerea mea (menținerea structurii raionale, dezvoltarea social-economica-infrastructurala) a fost mai buna în alte privințe, din păcate acestea neputând a fi reconciliate. Desigur, la aceste două variante de baza pot fi adăugate ajustări mici de ordin secund, la intersecția hotarelor circumscripțiilor, câte 3-4 modificări de mutare a unor localități comparabile ca populație dintr-o circumscripție în cea vecina și invers.

Concluzia 5.1:

- 1) Gradul de suprapunere a circumscripțiilor create cu granițele raioanelor atestă că propunerea CReDO este mai bună decât propunerea Comisiei.**

5.2 Analiza sensibilității politice (manipulări)

Exista abordări pentru testarea ex-ante și ex-post (mai corecte) a sensibilităților politice în crearea circumscripțiilor. Eu am rulat câteva teste de sensibilitate sau de risc politică asupra versiunilor date pentru varianta finală a Comisiei și propusă de mine, evaluarea de nivelul 1 (nivelul de circumscripție) și doar parțial pentru câteva circumscripții evaluarea de nivelul 2 (nivelul subcircumscripție), din care nu am putut deduce, în baza metodologiei date, indici pentru favorizarea politică. Să reținem, specialiștii folosesc noțiunea de gerrymending (manipularea cu hotarele circumscripțiilor – să ne amintim cazul pe rol Gill v. Whitford din SUA în fața Curții Supreme de Justiție din SUA din 2017), înseamnă pierderea în proporție de 10-20% a scorului unui candidat datorită modificării hotarelor fără vreo justificare.

Pentru circumscripțiile electorale în afara Chișinăului pot exista mai multe variații de nivelul 2 (de nivelul 3 nu pot exista pentru ca nu se permite divizarea comunelor), adică aflarea unor localități în proporție de 3-4, adică sub 5% din numărul de localități din cadrul circumscripției (pe perimetrul hotarelor circumscripțiilor) într-o circumscripție sau alta, aici există o discreție mai mare și de principiu este loc pentru o analiză mai detaliată, care necesită mai mult timp.

Cu referire la crearea circumscripțiilor electorale în cadrul mun. Chișinău, pot fi generate mult mai multe variante de circumscripții pentru că sunt mai puține constrângeri prin urmare principial există 4-5 soluții principial diferite. Comisia a avut 2 soluții principial diferite pe parcursul activității sale. CReDO a propus o soluție diferită de ambele propuneri ale Comisiei și un alt membru al Comisiei a avut o propunere tot diferită, adică a existat 4 variante de lucru pentru Chișinău. Fiecare soluție de constituire a 11 circumscripții are avantajele și dezavantajele sale care pot fi discutate în detaliu. CReDO a rulat testele de sensibilitate politică de nivelul 1 pentru propunerea finală a Comisiei, dar și pentru propunerea mea și nu am dedus existența manipulărilor de nivelul 1. Desigur, ar trebui de rulat testele de sensibilitate politica și de nivelul 2 pentru o concluzie mai concretă, însă aceasta necesită mult mai mult timp.

Propunerea Comisiei are anumite dezavantaje pentru că separă suburbiilor prin intermediul circumscripțiilor electorale – 2 – pe când infrastructura, aspectul social-economic-financiar-administrativ existent scoate în evidență slăbiciunile.

Concluzia 5.2 - evaluarea sensibilității politice:

1) În cazul circumscripțiilor din afara Chișinăului, au fost făcute comparația: (i) votul pe raioane (alegerile prezidențiale din 2016), (ii) votul în versiunea CReDO și (iii) și votul în versiunea comisiei - nu sunt devieri sau manipulări. Rămâne de efectuat simulările în a doua aproximație, adică primarii și consilierii locali din cadrul alegerilor locale din 2015. La prima vedere, selectarea câtorva circumscripții nu atestă calitativ manipulare.

2)În cazul circumscripțiilor Chisinau, au fost făcută comparația: (i) propunerea Comisiei, (ii) propunerea CReDO, nu am observat devieri sau manipulări. Rămâne de efectuat simulările in a doua aproximație, adică primarii si consilierii locali din cadrul alegerilor locale din 2015. La prima vedere, selectarea cîtorva circumscripții nu atestă calitativ manipulare.